

краязнаўствам". Каб спраставаць гэта, досыць будзе адной спасылкі: на зборнік „Трагедия евреев Белоруссии в 1941—1944 гг.“ пад рэдакцыяй Р.Чарнаглазавай, супрацоўніцы беларускага Музею вялікай айчынай вайны, які двойчы выдаваўся ў Менску — у 1995 і 1997 гадах. Да гонару Л.Смілавіцкага, ён прызнае, што гэтая кніга (і яшчэ „Пинские евреи, 1939—1944 гг.“ Я.Разенблата і І.Яленскай, Берасце, 1997), адпавядаюць самым высокім патрабаванням да навуковай працы.

На жаль, распавядаючы пра менскае гета, аўтар мала карыстае з кнігі аднаго з важакоў тамтэйшага падполля Гіршы Смоляра „Мсціўцы гета“, што выходзіла ў Маскве ў 1946 і 1947 г. (адпаведна, на ідыш і на расійскай), з прычыны яе ўяўнай „лавярхоўнасці“. Толькі ўзгадваецца й выдатная кніга нядаўна памерлай Ганны Краснапёркі „Пісьмы маёй памяці“ (Менск, 1984). Навуковую вартасць кнігі Смілавіцкага зніжаюць стыльавыя неахайнасці, паўтарэнні, шматлікія памылкі друку. Сям-там аўтар пераказвае факты з іншых крыніц без адмысловай спасылкі на апошнія (напрыклад, на с.72 — эпізоды з кнігі А.Рубенчыка „Правда о Минском гетто“, Тэль-Авіў, 1999). Сустракаюцца кур’ёзы перакладу („падпальшчык“ як „лодпольщик“). Аўтар зусім справядліва прыгадвае, што дакладная колькасць яўрэйскіх ахвяраў на Беларусі невядомая, і падае розныя версіі: ад 245 тысячаў да мільёну чалавек. Сам ён лічыць, што загінула больш за 80% беларускіх яўрэяў, або мінімум 700 тысячаў чалавек (і гэта падобна да праўды), але не тлумачыць, як падлічыў. Да таго ж ён крыху супярэчыць сам сабе, калі піша, што да верасня 1941 году здолела з’ехаць у эвакуацыю „толькі 20% яўрэйскага насельніцтва рэспублікі“ (с.68).

У аснову кнігі пакладзены артыкулы Л.Смілавіцкага з ізраільскіх навуковых часопісаў. Можна заўважыць, што кніга зроблена крыху паспешліва — і ўсё ж, нягледзячы на шэраг істотных недахопаў, яна будзе карыснай усім, хто цікавіцца гісторыяй яўрэяў Беларусі, другой сусветнай вайной, партызанкай і яўрэйска-беларускімі стасункамі.

Аўтар кнігі — прафесійны гісторык, PhD. Нарадзіўся ў Беларусі ў 1955 г., эміграваў у Ізраіль у 1992 г. Працуе ў Інстытуце яўрэйскай дыяспары пры Тэль-Авіўскім універсітэце. Кніга выдадзена коштам некалькіх ізраільскіх фондаў. Замовіць яе можна непасрэдна ў аўтара: L.Smilovitsky, Olsvanger str., 111-37. 96673, Jerusalem, Israel. Тэл. 02-6417146.

Ганна Штэйнман

У дзяржаўніцкіх каардынатах

Уладзімер Арлоў, Генадзь Сагановіч.
Дзесяць вякоў беларускай гісторыі. —
Вільня: Наша Будучыня, 1999.

„Гістарычная сьведамасць яшчэ настолькі кволая, дый не даецца яна за год-другі. Асабліва ўва ўмовах недахопу літаратуры, фальсіфікацыяў, разброду гістарыяграфічных трактовак (то мы балты, то ня балты)... Словам, не кансалідуе таксама“.

(Сяргей Паўлоўскі. „Мова наша і ваша“ // „Наша ніва“, 27.01.97)

Калі некалькі год таму ў „Свабодзе“ пад рубрыкай „Дзесяць вякоў беларускай гісторыі“ пачалі з’яўляцца артыкулы Уладзімера Арлова і Генадзя Сагановіча, прысьвечаныя адметным падзеям і постацям нашае мінуўшчыны, большасць маіх аднагодкаў-школьнікаў ужо ведала, што гістарычны шлях Беларусі распачаў не „Вялікі Кастрычнік“ і не абвяшчэнне БССР, — ведала, у асноўным, з першых падручнікаў у бел-чырвона-белай мяккай вокладцы, а тыя, хто цікавіўся гісторыяй, пасьпелі ўжо прачытаць „Імя ў летапісе“ Вітаўта Чаропкі і „Памяць пра легенды“ Кастуся Тарасава. Тым ня менш, зьмешчаныя ў газэтах артыкулы вядомых гісторыкаў адразу знайшлі свайго чытача, які нецярпліва чакаў выхаду кожнага новага нумару.

Прайшло некалькі год, і цяпер сабраныя і выдадзеныя асобнай кнігаю „Дзесяць вякоў беларускай гісторыі“ ёсць у першую чаргу адлюстраваннем адпаведнай гістарычнай канцэпцыі, у цэнтры якой — беларуская нацыянальная дзяржава. Пра тое, наколькі карысна для беларускай інтэлігенцыі культываваць і прапагандаваць такі падыход у сённяшняй Беларусі, няма чаго й казаць. Тым больш, што апошнім часам на рынку гістарычнай літаратуры з’явілася шмат новых выданняў — ад спецыяльнага падручніка на расійскай мове, прызначанага для выкладання гісторыі Беларусі ў Вышэйшай школе міліцыі з адпаведнай вэрсіяй гісторыі, да з’яленага і афіцыйнага „братнеславянскага“ дапаможніка ў дзвюх частках, які, між іншым, сьцьвярджае, што далучэнне Беларусі да Расійскае Імперыі паспрыяла развіццю прамысловасці нашае краіны і самавызначэнню беларусаў. З аднаго

боку, зьмешчанай у кнізе інфармацыі можа папрасіту забрануць, для таго каб пасляхова здаць іспыт па прадмеце, які называецца „Гісторыя Беларусі“. Зь іншага боку, школьным падручнікам (асабліва пасля таго, як чырвоную паласу на вокладцы змянілі на блакітную), выдавочна, не стае моманту пэўнае „дэалізацыі“ і „гераізацыі“ роднай гісторыі — а менавіта ў гэтым галоўная зваба і прычына поспеху кнігі Ў.Арлова і Г.Сагановіча. Не сакрэт, што аб’ектыўнасьць часыяком мяжуе з аб’якавасьцю, а вызначыць, што ёсьць гістарычнай праўдай і гістарычнай справядлівасьцю, калі гаворка йдзе пра гісторыю тваёй радзімы, цяжка. Калі ўжо на тое пайшло, дык беларускім дзеткам трэба раскажваць беларускія казкі пра беларускіх асілкаў, і казкі гэтыя мусяць у першую чаргу быць гераічнымі, а не „аб’ектыўнымі“ — пакінем апошняю прыкмету для сур’ёзных навуковых распрацовак. Дзесяць вякоў беларускай гісторыі — казкі для дарослых — спалучаюць праўдзівыя гістарычныя факты з эмацыйнымі вобразнымі камэнтарамі, у выніку ўтвараецца своеасаблівая і вельмі нацыянальная вэрсія гісторыі, дзе акцэнт расставлены і прыкрыты пазначаныя выключна ў адпаведнасьці з нацыянальнымі інтарэсамі беларускае дзяржавы, такімі, якія яны багата аўтарам. Просты прыклад: у апаведзе пра забойства ўніяцкага арцыбіскупа Язафата Кунцэвіча пад час паўстаньня ў Віцебску ў 1623 годзе, ягоным мэтадам увядзеньня ўніяцтва прысьвечана адно некалькі сказаў: *„Язафат Кунцэвіч быў сынам свайго нялітасьцівага часу...“, „Не шкадуючы сябе, гэты чалавек не шкадаваў і іншых...“, „Прысьпешваючы падзеі, ён пераступіў небясьпечную мяжу, за якую пачынаецца жорсткасьць...“,* затое вельмі падрабязна і натуралістычна апісваецца жорсткая сцэна ягонага забойства, цытуюцца вытрымкі з судовых дакумэнтаў па гэтай справе. Праз 216 год біскуп Юсіф Сямашка праводзіў адваротны працэс — гвалтоўны перавод уніятаў у праваслаўе — і ўся жорсткасьць, зь якой гэта рабілася, добра „прачытваецца“ разам з болей ад страты „нацыянальнай“ рэлігіі. Абсалюту аб’ектыўнасьці няма розьніцы, якую рэлігію на якую змянялі гвалтам, але для беларускай дзяржаўнасьці розьніца ёсьць, улічваючы, што „праваслаўная царква не дала ў XVII стагодзьдзі ніякіх яскравых прыкладаў заступніцтва за нацыянальныя правы беларусаў, а часам выконвала здрадніцкую ролю“ (У.Арлоў, „Берасьцейская царкоўная унія“), а „новая [ўніяцкая] царква паступова перамагала як сапраўды нацыянальная, народная. Так яе расцэньвалі Кастусь Каліноўскі, Максім Багдановіч, Вацлаў Ластоўскі (...). Уніяты

добра ведалі, што яны не палякі і не расейцы“ (У.Арлоў, „Берасьцейская царкоўная унія“). Тым больш, што, скасаваўшы унію, „калянізатары замацавалі падзел беларусаў на каталікоў і праваслаўных. Вось адна з галоўных прычын слабой нацыянальнай кансалідацыі беларусаў, ад чаго мы зазналі столькі няшчасцяў і ў наступным [XX] стагодзьдзі“ (У.Арлоў, „Царкоўны сабор у Полацку прымае акт аб ліквідацыі уніі“). У Беларусі настолькі размытае паняцьце нацыянальных інтарэсаў, што абазначыць тую розьніцу вельмі важна.

Невыпадкова абраная і форма хронікі. Гістарычная хроніка ў памяці кожнага з нас складаецца з шэрагу вядомых нам гістарычных падзей, паводле якіх мы арыентуемся ў гісторыі, атаесамляючы даты з пэўнымі эпохамі. „Дзесяць вякоў беларускай гісторыі“ мусяць „пераарыентаваць“ чытача з падзеяў расейскай ці іншай гісторыі на падзеі гісторыі Беларусі. Гэта і найбольшая вартасьць „Дзесяці вякоў“, дзякуючы гэтай акалічнасьці твор Уладзімера Арлова і Генадзя Сагановіча ня згубіцца ў шэрагу іншых гістарычных выданьняў.

Мы адчувалі патрэбу ў такой кнізе — цяпер яна ў нас ёсьць. І хоць рыхтавацца да сур’ёзнага іспыту па гісторыі Беларусі, выкарыстоўваючы яе як падручнік, не выпадае, я ўзгадваю, як перад адпаведным іспытам слухала „Песьні касінераў“ Сержука Сокалава-Воюша, і з гэтай жа прычыны раю перачытаць ці хаця б пагартыць „Дзесяць вякоў беларускай гісторыі“, перад тым як цягнуць білет з пытаннямі.

Наста Гулак

Трывожнае ўспрыманьне рэчаіснасьці

Алесь Кавальчук. „Вясельле на хутары“. — Менск: ARCHE — „Паталёгіі грамадзтва“, 4—1999.

У чацьвертым нумары часопіса ARCHE за 1999 год у стракатай мазаіцы паталёгіі грамадзтва апроч іншага прыцягвае ўвагу „Вясельле на хутары“ ананіма Алесь Кавальчука. Апазданьне шчодро ілюструе тэму нумару: асу-